

[GR-00]

Kūrybos tikslas – gyvybė, o vaisius – ramybė

Aš bandau moksliskai ištirti ir išsakyti kaip mes, žmonės, elgiamės? ir kaip turėtumėme elgtis? Ką mes kiekvienas išgyvename? Šiandien papasakosiu savo pirmines išvadas, kaip ima rūpėti? Atskirsiu sveikus rūpesčius ir sprendimus nuo nesveikų. Ir tuo pačiu atskirsiu dorovę nuo elgesio.

Kaip ima rūpėti? Raktas į šį klausimą yra santykis tarp ramybės ir neramybės. Neramybę galime suprasti kaip gyvybę, kaip jautrumą ir atsiliepimą, kaip lūkesčių iššauktus jaudulius. Jauduliais skiriame riba tarp savęs ir pasaulio, tuo pačiu apibrėžiame naudą, kurios trokštame. Visgi, tas gyvybės šaltinis, kurio trokštame, yra ramybė. Sveika kūryba mus ramina, užtat gaivina. Nesveika kūryba mus jaudina ir marina.

[GR-01]

Architektas Christopher Alexander nagrinėja, kodėl vieni statiniai ir kūriniai mus gaivina, o kiti mus marina? Christopher Alexander savo veikaluose įvairiai apibūdina tą ramybę:

- Sveiki kūriniai skleidžia jokiais pavadinimais nenusakomą jausmą.
- Šį jausmą išgauna iš anksto nenubrėžiami, vietoje tinkinami deriniai.
- Jausmas kyla iš penkiolikos gyvybės raiškų.

[GR-02]

Ramybės jausmo nenusakomumą visai įtikinimai pagauna nuotraukos. Čikagoje gyvenau pas savo draugą maurą David Ellison-Bey. Jo namai buvo tarsi jo proto lukštas. Knygos, akvariumas, purkštuvai, alaus skardinės - viskas savo vietoje, viskas palaiko maurų bendrystės dirbtuves ar tiesiog draugų priėmimą. Aš pats tai vadinu ramybės jausmu, kuris tačiau būtent palaiko neramybę, tai yra, gyvybę. Alexander jį kartais vadina "wholeness" - pilnos, sveikos pilnatvės jausmu, tačiau pastebi, jog tai pernelyg sandara. Nesavavališkumas pernelyg nuasmenintas; amžinybė pernelyg nekasdieniška; jaukumas pernelyg lepinantis; tikslumas pernelyg išmąstytas; laisvumas pernelyg aiškingas; o gyvybė tai to jausmo nenusako, bet tik su gyvybe palygina. Kaip matome, šį ramybės jausmą palaiko visai žmoniškos Vilniaus žydų kapinės, kurios savo gyvu išdėstymu primena besiskleidžiančias Davido raštų krūvas. Jos akivaizdžiai laikosi kažkokių būtent vietoje taikomų dėsnų. Jų ramybę pažeidė nežmoniški Vilniaus sporto rūmai, kokių negali sukurti gamta, o tiktai varganas žmogaus protas, mąstantis brėžiniais ir tariamai "standartinėmis" medžiagomis, atitrūkęs nuo gyvenimo. Juk tai krepšinio šalyje nudrėbta ledo ritulio arena.

[GR-03]

Žymus architektas Alexander išdrįso pasakyti, jog beveik visi mūsų laikų statyti pastatai mus beviltiškai slegia. Nė Sąjūdžio savažiavimas, nė Lietuvos krepšinio pergalės nesugebėjo įkvėpti gyvybės į Sporto rūmų betoninius plaučius. Vienkartinė ar parodinė veikla aplinkos nesužmogina.

Betgi gyvybės nepalaikymą ar tiesiog architektų nemeilę pastebiu net ir šioje instituto salėje, kurioje šviesa dažnai skaudžiai kerta per langą. Alexander ir jo studentai savo knygoje "Derinių kalba" aprašė 253 derinius, kuriais styguoja tokio nesuderinto, negyvenimiško pastato prieštaringas jėgas. Vieną derinį, kurį siūlo, yra kad kambarys būtų apšviečiamas iš dviejų skirtingų pusių, kaip kad mano namelyje. Kiekvienas toks derinys yra bendro pobūdžio gairė, kurią būtina taikyti vietoje, įsiklausus į ramybės jausmą. Tokiu būdu sandara išplaukia iš pasikartojančios veiklos ir ją toliau kreipia. David prarado savo namus ir savaitę pagyveno pas mane. Matome, kaip jisai pakartojančia veikla - knygos skaitymu - perkuria aplinką, kaip šildytuvus atsiranda jam prie kojų. Aplinka po truputį patogėja, ją vis labiau sau prisitaikant naujais sprendimais. Net ir šuo, Dragonlady, susirado sau vietą po stalu.

[GR-04 Dievas išeina už savęs: troškimai, nulybės atvaizdai, 12 klausimų]

Rūpesčiai kyla mums nuklydus nuo šios ramybės. Savaip paaiškinsiu ramybės ir gyvybės santykį įsivaizduodamas Dievo požiūrį. Dievas yra besąlygiškas, visiškai laisvas, jokios santvarkos nevaržomas, užtat matematiškai jį galime įsivaizduoti, kaip prieštaravimą sau, vadinasi, tą būklę, kurioje visi teiginiai teisingi. O būdamas besąlygiškas, jisai kaip tik veržiasi už savęs į sąlygas, kad atsirastų Dievas santvarkoje, neprieštaraujantis sau gerumas. Aiškėja žmogaus būklė: Mes ir esame tasai Dievas santvarkoje, tasai gerumas, kaip kad Jėzus, jeigu tik tai įsisąmonytumėme. Mums tenka susigaudyti, jog esame Dievui giminingi, tačiau mes sąlygose, o jisai už sąlygų. Mums lemta nuolat klysti, tačiau galim pasielgti, kaip išmintingas vaikas, kuris pasiklydęs neieško savo tėvų, o eina ten, kur tėvai jo ieškotų.

Dievas žengia iš besąlygiško prieštaravimo jovalo į tvarkingas neprieštaravimo sąlygas, o mūsų dvasia, priešingai ir suprantamai, iš neprieštaravimo narvo veržiasi į prieštaravimo laisvę. Dievas trokšta nieko - jisai savarankiškas, ogi mes kenčiame poreikius; Dievas trokšta kažko - jisai užtikrintas, o mes abejojame; Dievas trokšta betko - jisai ramus, o mes jaudinamės; Dievas trokšta visko - jisai mylintis, o mes tuo tarpu klausimais atsirenkame, vertiname. Suprantama, kad Dievo besąlygiška, neaprepianti, blaškanti meilė mums negali būti sava, juk mums duota gyventi nežinojimu, o kartu ir laisvė save kurti, telkti ir pažinti taip, kad ko mažiau nuklystumėme. O savo vertybiniais klausimais galime nusitaikyti į Dievo ženklą - ramybę.

Mes, kaip ir Dievas, išeiname už savęs, tik išvirkščiai. Savo sąlygose įžvelgiame jose tūnančio Dievo savybes: prasmingumą, pastovumą, betarpiškumą ir tiesą. Iš šių savybių išlukštename dvylika aplinkybių. Pavyzdžiui, įsijaučiame į savo sąlygas būdami, veikdami ir mąstydami. O už visų sąlygų įsivaizduojame dievišką tiesą, nušviečiančią, kas būtina, tikra ir galima. Atitinkamais klausimais susipažindavau su šviesuoliais, kuriuos burdavau savo įmone, "Minčių sodas". Svarbiausia būdavo sužinoti, kas jiems rūpi? ar jiems rūpi mąstyti? kuri vertybė jiems kertinė, visas kitas aprepianti? Juk tik kartu įsijausdami galėdavome įsitikinti, kad jų samprotavimai, jujų pamokymus, atsitokėjus, nėra išlaužti iš piršto.

[GR-05 tikslų ir taisyklių lentelė]

Dievas už sąlygų ir taip pat Dievas mumyse, sąlygose. Užtat aplinkybes galima dvejopai suprasti, kaip rodo kūrybos tikslai ir meno taisyklės, apie kuriuos skaičiau pranešimą prieš trejus metus. Vienais kūrybos tikslais patys apibrėžiame, išryškiname save: įsijaučiame į savo vaidmenį, gyvename meno įrankiu, įvaldome sąvokų kalbą. Kitais kūrybos tikslais tvarkome aplinką, sprendžiame uždavinius: įamžiname kūrinį, perkuriame pasaulį, įkvėpiame kitus kurti. Dar kitais kūrybos tikslais styguojame paskiras jėgas: iškeliam, kas nepastebėta, pasimetame kūrybos džiaugsme, laviname jautrumą nuotaikoms. O labiausiai atokiais kūrybos tikslais atpalaiduojame sprendimus, naujai pasitikriname: tampame kuo tikrai esame, pristatome tikrovę, atveriam galimybes.

Manau, bendrai, jeigu pradėdame nuo savo šaknų, kuriais esame įsijautę, išsakniję šiame pasaulyje, tuomet galėsime tikrai atsitokėti, atpažinti ramybę ir į ją įsiklausyti. Juk tokiu būdu suvoksime tą kodėl, tą Dievą, tą kūrybos tikslą, esantį už mūsų.

Tuo tarpu meno taisyklės dėsto kaip mums įsijausti. Jas išvelgiau Alexander gyvybės dėsnuose. Ir jos gražiai atliepia kūrybos tikslus. Tačiau kūrybos tikslų įsisavinimas veda iš neramybės į ramybę, ogi meno taisyklių taikymas veda priešingai į neramybę. Sveika kūryba remiasi ramybe, ir ją praplečia neramybe. Nesveikoje kūryboje iš viso ramybės nėra. Ramybės pagrindu tikimės ko trokštame, užtat visi mūsų jauduliai yra sveiki - laimė ir liūdesys, linksmumas ir nuostaba, netgi baimė, bjauresys ir įtampa - tai gyvybės raiškos, sveikos kūrybos vaisiai. O nesveika kūryba tikimės to ko netrokštame, užtat mus kamuoja neapykanta, pyktis, palengvėjimas, nykulys, iškrypimas, pakrikimas ir nerimas. Tai dvasios pragaras, jos marvinimas. Matome ryškų išsiskyrimą tarp sveikos kūrybos, Dievo bendrystės kūrybos, kurios pavyzdys yra žydų kapinės, ir nesveikos kūrybos, šėtoniškos aplinkos kūrybos, kurios pavyzdys yra Sporto rūmai. Sveika kūryba mes, kiekvienas savaip išsaknijęs šiame pasaulyje, įsiklausome į Ramybę ir jos pagrindu naujai įsijaučiame. O nesveika kūryba mes negerbiame savo asmeniškų šaknų, neieškome ir nerandame Ramybės, o tiesiog tomis pačiomis meno taisyklėmis primetame savo valią, iš tiesų, tikrai ne savo.

[GR-06 Klausimai]

Ramybės pagrindu galime skirti sveikus ir nesveikus rūpesčius, sprendimus ir derinius. Ramybė trokšta betko, užtat atveria mums žmonišką langą, siauresnį už dievišką meilę, tačiau vedančią į visą meilę mūsų vertybiniais klausimais, mūsų sveikais rūpesčiais. Kiekvienas iš mūsų bręsta link kažkokios asmeniškios kartinės vertybės, visas kitas aprėpiančios, kuria esame savitai išsakniję šiame pasaulyje. Visgi mūsų vertybė nepakankama, jinai iš savo vieno išėjimo taško neaprečia to visko, kurį aprečia visapusiška meilė. O tai suvokiame savo vertybiniais klausimais: įsijaučiame žmoniškais klausimais: kaip iš viso taikyti vertybę? kaip ją taikyti sau? ir kaip ją taikyti vis plačiau? ir atsitokiame dieviškais klausimais: kodėl mūsų vertybė nesireiškia, tai yra, kodėl jos nėra? kodėl ja negyvenama? kodėl jinai nepamaštoma? Manau, iš šių klausimų kyla mūsų rūpesčiai.

[GR-07 Derinys]

Mat, galime išvelgti iššūkius, kuriais deriname derinius. Ir šiais iššūkiu galime suprasti, kodėl neįmanoma ramybės jausmą deramai įvardinti. Pažįstame Ramybės, kaip Dievo ženklą, šešias

savybes. Atpažįstame savo rūpesčių ištakas, kas mums gali rūpėti. Tuo pačiu atpažįstame Dievo rūpesčius, kad mes amžinai bręstumėme, taip kad sveikais rūpesčiais savo kūryba esame tiek priemonė, tiek tikslas; esame kūrėjai, o tuo pačiu ir kūriniai; reiškiamo savo kūrybą ir tuo pačiu Dievo kūrybą.

* Derinys privalo būti plačiai taikomas, užtat ramybė lanksti, tad jauki, o mums parūpi išgirsti save. O kartu išgirstame Dievą savyje, taip kad mumyse įvyksta perversmas.

* Tačiau derinys kartu privalo būti išskirtinai parinktas, tad ramybė įsimintina ir dvelkia amžinybe. Mums parūpi nuteikti save, ir kartu tenka nuteikti Dievą, tenka subręsti ir atsakyti už save.

* Derinys ryškiai išskiria jėgas, užtat ramybė pakiti ir nesavavališka. Mums parūpi neatidėlioti kažką, ir Dievas taipogi, taip kad vis po truputį nubundame.

* Tačiau derinys taip pat derina jėgas, užtat ramybė reikšminga ir skleidžia pilnatvę. Mums parūpi tvarkyti betką, ir Dievas taipogi, tad suvokiame bendrą ryšį su kitais.

* Derinys gali atsipalaiduoti, tad ramybė judi ir laisva. Mums parūpi paprieštarauti, o Dievui parūpi, kad susiprotėtumėme.

* Derinys kartu tiksliai tinkinamas, tad ramybė tikslinga ir tiksli. Mums parūpi derinti atsakymą, kaip ir Dievui parūpi mus suvesti naujai atvertu požiūriu.

[GR-08]

Šitokias sandaras nuodugnai išnagrinęjus, manau, pavyks parodyti, jog šešios rūpesčių rūšys kyla būtent įvairiausiai suporavus aplinkybių keturis lygmenis. Mat, yra keturi žinojimo lygmenys - ar, koks, kaip, kodėl - ir atitinkamai, yra daiktas savaime ir trys ženklų rūšys: ikona, indeksas ir simbolis. Šiuos keturis lygmenis suporavus gauname šešias ženklų savybes, o jas siejau su šešiomis rūpesčių rūšimis.

Nagrinėjant tokią painiavą yra labai svarbu remtis visokiausiais gyvenimiškais pavyzdžiais. Pradžiai nagrinėju seniausių Vilniaus žydų kapinių ir ant jų pastatytų Sporto rūmų istoriją, kaip sprendimus įtakoja nuostatos ir klausimai. Įžvelgiu šešias ženklų savybes:

- Lankstumas. Sporto rūmus pritaikyti įvairiausiai veiklai. Kaip mums rūpintis visomis apleistomis kapinėmis?
- Pakitumas. Sporto rūmus kūrė ko originalesnius. Ar trokštame nuo Gedimino kalno matyti sovietų paveldą ar žydų paveldą? Kaip gali anti-sovietai ir post-sovietai sueiti, bendrai gerbti praeitį ir kurti ateitį? Ko trokšta vietiniai gyventojai?
- Judumas. Sovietiniai miestai išauklėjo sovietus. Kaip diegti jautrumą žydams ir jų paveldui?
- Įsimintinumas. Lietuvos valstybė sutiko, kad žydų bendruomenė turi pritarti sprendimams. Jeigu atjausime žydus, ar nesirūpinsime labiau savimi?
- Reikšmingumas. Žydams jų kapinės amžinai šventos. Ant žydų kapinių tyčia pastatyta sovietinę ledo ritulio areną. Kokie rabinai palaimintų toje vietoje sumanytus Kongreso rūmus? Kaip mums žydų kapines susieti su esamą aplinką? Ar galima paminklu pagerbti 1975 m. Vilniaus pontoninio tilto nelaimės aukas?
- Tikslingumas. Sporto rūmus ankščiau ketino pakeisti butais. Ar trokštame, kad mažumos būtų Lietuvos Respublikos šalininkais?

Architektas Christopher Alexander trejopai iškėlė pilnatvės svarbą: nenusakoma savybe, derinių kalba ir gyvybės raiškomis. Šią nenusakomą pilnatvę suprantu, kaip ramybės jausmą, o ją supančią neramybę suprantu, kaip gyvybę. Jeigu savo kūryba atsiremiamė į savo šaknis pasaulyje, galime esamuose rūpesčiuose išvelgti ramybę, o jos pagrindu naujai įsijausti ir kūrybingai spręsti naujus rūpesčius. Tačiau jeigu kuriame be šaknų, mes negalime už savęs rasti to besąlygiško Kodėl ir belieka kurti dirbtinai, tarnauti nežmoniškai ir tiesiog šėtoniškai aplinkai. Man asmeniškai yra prasminga tirti, kokiais samprotavimais mums Lietuvoje būtų įmanoma atsisakyti sumanymo įamžinti Sporto rūmus, kaip europietiškus kongreso rūmus, ir verčiau gerbti, branginti, atstatyti ir, kaip kokį Kryžiaus kalną, šventa ramybe įsisavinti toje vietoje buvusias, sovietų išniekintas, seniausias Vilniaus žydų kapines, kaip Lietuvos Jeruzalės amžinos gyvybės ženklą.